

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

676

C

24

676

TAALONDERWIJS.

HANDLEIDING MET OEFENINGEN

VOOR DE LAGERE SCHOOL,

DOOR

N. BROUWER.

Handleiding I.

PURMERENDE,

J. MUUSSES & Co.

1881

C

24

J. MUUSSES & Co. te Purmerende, debiteeren met veel succes,

SCHOOLGEZANG.

Handleiding bij het onderwijs in den Zang op de lagere school,

LEERBOEK

VOOR AANSTAANDE ONDERWIJZERS EN ONDERWIJZERESSEN.

Naar het Engelsch van

JOHN HULLAH.

BEWERKT DOOR

F. GEDIKING,

Hoofdonderwijzer te 's-Gravenhage.

Prijs in linnen band. . . . f 2.25.

Ik heb in langen tijd geen leerboek in handen gekregen, dat zoo duidelijk en alles omvattend zegt, wat het meent te moeten zeggen; de practische engelsche geest straalt overal door. In hoever de bewerker daartoe heeft bijgedragen, vermag ik niet te beoordeelen, daar mij het oorspronkelijke niet bekend is; ik meen echter op grond van persoonlijke ondervinding, omtrent hetgeen de heer Gediking van de muziek weet, en de wijze waarop hij die kennis in toepassing brengt, te mogen aannemen, dat hij niet alleen de bewerker is geweest, maar ook veel heeft ingelascht, wat hem gebleken is noodzaaklijk te zijn om te weten. Het is een genot op te merken, hoe alleen het noodige op de duidelijkste en beknopte wijze, die men zich kan voorstellen, wordt gezegd.

Geen beschouwingen, opmerkingen of wel aanhalingen van verschillende schrijvers over muziek vindt men hier, maar een volledig handboek, waarvan het gebruik stellig de beste vruchten zal dragen, vooral op de lagere scholen.

.
.
.
.

Nadat de schrijver uitvoerige mededeelingen over „tempo, sterkte en voordracht” heeft ten beste gegeven, besluit hij met eenige opmerkingen van practischen aard, die vooral den onderwijzer in de hoogere afdelingen der volkschool van goeden dienst zullen zijn. Ik had daarbij nog wel eenige mededeelingen willen zien over de zangorganen en over de fouten, waaraan men zich bij het zingen veelal schuldig maakt. (Verkeerde ademhaling, keelgeluid,

TAALONDERWIJS.

HANDLEIDING MET OEFENINGEN

VOOR DE LAGERE SCHOOL,

DOOR

N. BROUWER.

Handleiding I.

PURMERENDE,
J. MUSSSES & Co.

1881.

MSDEPL.
G330-11700
188000000

VOORBERICHT.

Bij het in 't licht geven van dit boekje acht ik het noodig, een enkel woord omtrent zijn ontstaan, inrichting en gebruik te zeggen.

'k Heb getracht, zoowel het schrijven als het verstaan en het zich bedienen van de taal, door dit werkje gelijkelijk te bevorderen; de oefeningen met het laatste doel zijn in overeenstemming gebracht met de vorderingen der leerlingen in de geheimen van spelling en grammatica. Ik heb dit gedaan, omdat ik behoor tot hen, die de grammatica als voorwerp van aanschouwing op hooge waarde schatten, maar haar toch niet het leeuwenaandeel willen toekennen; verstaan en gebruiken der taal verdienen evenzeer onze aandacht, maar ik heb gemeend geen oefeningen te mogen opgeven, die de leerling niet onberispelijk zuiver schrijven kan. Als het verbeteren van foutieve opgaven afgekeurd wordt, omdat het zien van fouten leidt tot fouten maken, dan mogen wij evenmin oefeningen opgeven, die de leerling niet met volle bewustheid zuiver kan schrijven.

§ 1—5 handelen over eenvoudige spellingkwestiën. Terwijl de hierbij behorende oefeningen worden gemaakt, geven

§ 6—8 aanleiding tot het maken van eenvoudige zinnen,
die eerst later schriftelijk bewerkt kunnen worden

De handleiding is voor den Onderwijzer, de oefeningen voor den leerling. Met het eerste wordt eenvoudig bedoeld, dat de handleiding den weg wijst, niet dat de Onderwijzer haar woordelijk volgt. Komt hier en daar de vorm der handleiding dicht bij de wijze, waarop wij ons bij de kinderen verstaanbaar moeten maken, zij wil niet meer zijn dan een wegwijzer, die zich ten doel stelt uit gegeven voorbeelden, uit de zuiver gesproken taal, den regel door den leerling te laten afleiden. Zelfs waar dit hier of daar niet goed volgehouden is, verzoek ik den gebruiker het doel en niet het middel in het oog te houden.

Dit eerste stukje Handleiding, waarbij twee stukjes oefeningen behooren, zal, hoop ik, door een 2e stukje met bijhoorende oefeningen gevolgd worden.

Als dit werkje bevorderlijk mag zijn aan het onderwijs in onze moedertaal, heb ik mijn doel bereikt.

Op- of aanmerkingen met dezelfde bedoeling zal ik in dank ontvangen.

N. BROUWER.

Leiden, April 1881.

§ 1.

SPELLING.

Eénlettergrepige woorden in het enkelvoud.

1. Dicteeren van éénlettergrepige woorden (liefst zelfstandige naamwoorden), waarin alle letters, die geschreven moeten worden, ook gehoord worden, bijv.:

boek, zaal, pen, bloem, enz.

(niet met verwante sluitmedeklinkers). (Zie Oef. No. 1)

2. Woorden laten opgeven en klassikaal opschrijven (die met verwante sluitmedeklinkers zondert de onderwijzer uit):

- a. met gegeven klinker,
- b. met gegeven beginmedeklinker,
- c. met gegeven sluitmedeklinker,
- d. met twee gegeven beginmedeklinkers,
- e. met twee gegeven sluitmedeklinkers, enz.

3. Dezelfde oefeningen laten maken met het lidw. of telwoord een vóór de zelfstandige naamwoorden.

4. Mondeling: Stel één boek tegenover twee boeken, één pen tegenover drie pennen, enz.

5. Van allerlei éénlettergrepige woorden mondeling het meervoud opgeven.

6. Dicteeren van éénlettergrepige woorden met verwanten sluitmedeklinker; bijv.: hoed, voet, brood, poot, paard, staart, rib, lip, enz. Steeds de reden laten opgeven, waarom de eene of andere sluitmedeklinker noodig is. (Zie Oef. No. 2.)

7. Woorden laten opschrijven met gegeven verwanten sluitmedeklinker.

8. Dicteeren van woorden met **f** of **s** als sluitmedeklinker, bijv.:

turf, korf, brief, huis, muis, kous, mof, enz.

Opmerking over de **v** en **z** als sluitmedeklinker.

9. Woorden laten opschrijven, ook met het tel- of lidwoord:

- a. van gegeven aantal letters,
- b. met gegeven aantal medeklinkers vooraan,
- c. met gegeven aantal medeklinkers achteraan, enz.

§ 2.

Meervoudsvorming van éénlettergrepige woorden.

1. Dicteeren van éénlettergrepige woorden met volkomen klinker (behalve **aa**, **ee**, **oo**, **uu**) en één sluitmedeklinker, b. v.: dijk, dij-ken; boek, boe-ken; tuin, tui-nen, enz. met verdeeling in lettergrepen. (Duidelijk maken wat door een lettergreep verstaan wordt.)

Opmerken: de sluitmedeklinker van het enkelvoud gaat naar de tweede lettergreep.

2. Eénlettergrepige woorden met volkomen of onvolkomen klinker en twee of meer sluitmedeklinkers, b. v.: paard, paar-den, enz.

Dezelfde opmerking omtrent den laatsten medeklinker.

3. Met onvolkomen klinker en één sluitmedeklinker, b. v.: mes, mes-sen, enz.

Opmerken: de s van mes gaat naar de tweede lettergreep; daardoor komt de e op het einde en wordt volkomen; er moet dus, om die e onvolkomen te houden, nog een letter worden bijgeschreven, die niet wordt uitgesproken; hok, hok-ken; jas, jas-sen; put, put-ten, enz.

4. Met onechten sluitmedeklinker: brief, brieven; huis, huizen, enz.

De f en s veranderen in v en z en gaan naar de tweede lettergreep.

5. Met volkomen a en u en één sluitmedeklinker: haan, ha-nen; muur, mu-ren, enz.

Opmerken: a en u worden in open lettergrepen nooit verdubbeld.

6. Met volkomen e en o en één sluitmedeklinker: been, bee-nen; speen, spe-nen; koon, koo-nen; zoon, zo-nen, enz.

Opmerken: in sommige woorden worden e en o in open lettergrepen verdubbeld, in andere niet.

Hieromtrent kunnen hoogstens de eenvoudigste regels (gewestelijke uitspraak b.v.) gegeven worden.

7. Met **sch** tot sluitmedeklinker: visch, vis-schen, enz.

Opmerken, dat **sch** als één letterteeken wordt aangemerkt en de eerste lettergreep, als zij open wordt, door een **s**, die niet wordt uitgesproken, gesloten wordt.

8. Allerlei éénlettergrepige woorden meervoudig maken, steeds met telwoorden er voor:

een boek, twee boe-ken; een paal, veel pa-len, enz.

Eerst met, later zonder verdeling in lettergrepen.

(Zie Oef. No. 3.)

§ 3.

Het al of niet verdubbelen van medeklinkers en het schrijven der klinkers in open lettergrepen toegepast op tweelettergrepige woorden.

1. Dicteeren: tweelettergrepige woorden in het enkelvoud, met enkelen of verdubbelden medeklinker in 't midden, bijv.: akker, aker; emmer, schemer; bitter, liter; otter, pöter; schutter, muziek; trommel, roemer; gieter, suiker, wekker, enz

Steeds laten opgeven, waarom de medeklinker al of niet verdubbeld wordt.

Opmerken: het letterteeken **ch** wordt nooit verdubbeld, dus: kachel, richel, bochel, enz.

2. Dicteeren: tweelettergrepige woorden met onvolkomen klinker en twee verschillende medeklinkers, bijv. winter, anker, kelder, wonder, haspel, kapsel, enz.

3. Dicteeren: allerlei enkelvoudige tweelettergrepige, niet samengestelde woorden.

(Zie Oef. No. 4.)

§ 4.

Meervoudsvorming op andere wijzen.

1. Dicteeren: woorden op toonlooze **el**, **em**, **en**, **er**, die met **s** worden meervoudig gemaakt: lepel, bezem, varken, putter, enz.

2. Dicteeren: woorden wier meervoud gevormd wordt met **eren** of **ers**, bijv. ei, kind, kalf, hoen, enz.

3. Dicteeren: woorden, wier meervoud gevormd wordt met **n**, bijv. bode, enz.

4. Dicteeren: woorden met verschillend meervoud in verschillende beteekenissen, bijv. pad, blad, spel, been, enz.

5. Allerlei tweelettergrepige woorden meervoudig maken.
(Zie Oef. No. 5.)

6. Gegeven meervoudige woorden enkelvoudig maken.
(Zie Oef. No. 6.)

§ 5.

VERKLEINWOORDEN.

Verklaring der beteekenis.

1. Met **je** als boek, boekje; lamp, lampje, enz.

Den verkleinvorm van dergelijke gegeven woorden laten opschrijven.

2. Dicteeren: kant-je, mand-je; paard-je, staart-je; end-je, prent-je; mond-je, klont-je, enz.

3. Met **tje** als boor, boor-tje; peen, muil, touw, kooi, enz.

Den verkleinvorm van dergelijke gegeven woorden laten opschrijven.

4. Met **pje** als boom, boom-pje; raam, bloem, duim, enz.

Den verkleinvorm van dergelijke gegeven woorden laten opschrijven.

5. Met **etje** als kan, kannetje; lam, schol, ben, pil, nul, kring, tong, enz.

Den verkleinvorm van dergelijke gegeven woorden laten opschrijven.

6. Opmerking over de tweelettergrepige woorden **op- ing**, als koning, koninkje, enz.

7. Van allerlei woorden den verkleinvorm laten schrijven, in 't enkel en meervoud. (Zie Oef. No. 7).

§ 6.

Mondeling, zoo mogelijk in geheele volzinnen.

1. Opnoemen van verschillende voorwerpen, aanwezig in huis, kerk, school, winkel, tuin, park, enz.

2. Opnoemen der kenmerken van één voorwerp, bijv. het bord. Het bord is zwart; het bord is vierkant; het bord is glad, enz.

3. Opnoemen van verschillende voorwerpen, die eenzelfde kenmerk hebben, bijv. zwart. Het bord is zwart; de kachel is zwart, enz.

4. Het paard is wild. Ontkennend maken: zeggen, dat het *niet* zoo is: het paard is niet wild. Eveneens

met: het bord is zwart, en andere door den onderwijzer op te geven of door de leerlingen te maken zinnen.

5. Bij verschillende voorwerpen kenmerken opgeven, die er niet aan gevonden worden: het paard is niet zuur; het paard is niet vierkant; het paard is niet versch, enz.

6. Bij verschillende kenmerken voorwerpen opgeven, waaraan het kenmerk niet gevonden wordt, bijv. wild; de stoel is niet wild; de deur is niet wild; de jurk is niet wild, enz.

7. Het paard is wild. Vragend maken: vragen of het zoo is: Is het paard wild? Eveneens met andere op te geven of zelf gemaakte zinnen.

8. Bij opgegeven voorwerpen vragen of een kenmerk er aan gevonden wordt; bijv. de hond. Is de hond trouw? Is de hond ziek?

9. Op die vragen een antwoord laten geven, laten zeggen: dat het zoo is of dat het niet zoo is, bijv. Is de hond trouw? De hond is trouw. Is de hond ziek? De hond is niet ziek.

10. Door de leerlingen vragende zinnen laten opgeven met het antwoord, bevestigend of ontkennend, al naar hun meening, bijv. Is de melk lief? De melk is niet lief. Is de lucht helder? De lucht is helder, enz.

Steeds overtuige zich de onderwijzer of de beteekenis der gebruikte woorden den leerlingen goed duidelijk is.

§ 7.

1. Van een voorwerp opgeven, wat het doet, bijv. de hond blaft, de appel valt, enz.

2. Van eenzelfde voorwerp verschillende werkingen opgeven, bijv. de hond. De hond blaft, de hond waakt, de hond bijt, enz.

3. Bij eenzelfde werking verschillende voorwerpen opgeven, die de werking verrichten, bijv. leest. De jongen leest, de vader leest, de meester leest, enz.

4. Het water kookt. Ontkennend maken: het water kookt niet.

Eveneens met andere door den onderwijzer op te geven of door de leerlingen te maken zinnen.

5. Bij verschillende voorwerpen werkingen opgeven, die er niet door verricht kunnen worden, bijv. de hond vliegt niet, de hond lacht niet, enz.

6. Het water kookt. Vragend maken: Kookt het water? Eveneens met andere op te geven of zelfgemaakte zinnen.

7. Bij gegeven voorwerpen vragen of zekere werking er door verricht kan worden, bijv. het paard. Trekt het paard? Blaft het paard? enz.

8. Op die vragen een antwoord laten geven, bevestigend of ontkennend. Trekt het paard? Het paard trekt. Blaft het paard? Het paard blaft niet.

9. Door de leerlingen vragende zinnen laten opgeven met

het antwoord bevestigend of ontkennend, al naar hun meening, bijv. *Bevriest het water? Het water bevriest. Smelt mijn vinger? Mijn vinger smelt niet, enz.*

§ 8.

1. Zinnen als in § 7. 3 twee aan twee verbinden: *de jongen leest, de vader leest; de jongen en de vader lezen, enz.*

2. Eveneens met ontkennende zinnen met dezelfde werking.

3. Eveneens met vragende zinnen met dezelfde werking.

4. Zinnen als in § 7. 1. Hetzelfde laten zeggen van meer dan een hond, meer dan een appel: *De honden blaffen; de appels vallen.*

5. Eveneens met ontkennende en vragende zinnen.

6. Als No. 1 met zinnen als in § 6. 3.

7. Als No. 2.

8. Als No. 3.

9. Hoedanigheidszinnen meervoudig maken.

10. Eveneens met ontkennende en vragende zinnen.

11. Opgegeven hoedanigheids- of werkingszinnen, bevestigend, ontkennend of vragend, met meervoudig onderwerp laten veranderen in zinnen met enkelvoudig onderwerp. *De paarden trekken — het paard trekt. De olifanten zijn niet klein — de olifant is niet klein. Slapen de kinderen? — slaapt het kind?*

§ 9.

Spelling van meerlettergrepige woorden.

1. Dicteeren van samengestelde woorden, steeds met verklaring van beteekenis en spelling. (Zie Oef. No. 8).

2. Dicteeren: vleugel, emmer, bloesem, deken, enz.

De toonlooze klank vóór **l**, **m**, **n**, **r**, wordt voorgesteld door **e**. (Zie Oef. No. 9).

3. Dicteeren: matig, zuinig, monnik, enz.

De toonlooze klank vóór **g** en soms vóór **k** wordt voorgesteld door **i**.

4. Dicteeren: schielijk, vroolijk, enz.

In het achtervoegsel **lijk** wordt de toonlooze klank voorgesteld door **ij**. (Zie Oef. No. 10).

5. Dicteeren: geluid, vreugde, warmte, bezoek, enz.

De toonlooze klank op het eind der lettergreep (van een onverbogen woord) wordt voorgesteld door **e**. (Zie Oef. No. 11).

6. Woorden met toonlooze laatste lettergreep meervoudig maken door **en**: appel, appe-len. Bij de verdeling in lettergrepen gaat de sluitmedeklinker over, de toonlooze klinker blijft toonloos, zoodat de verdubbeling van den medeklinker niet noodig is.

De zelfstandige naamw. uit Oef. 9 en 10 meervoudig maken.

7. Dicteeren: huppelen, matigen, teekenen, enz. (Zie Oef. No. 12).

8. Dicteeren van allerlei samengestelde woorden, ook met toonlooze lettergrepen, steeds met verklaring van beteekenis en spelling. (Waarschuwen tegen verkeerde uitspraak der *ij* in liefderijk tegenover liefelijk.) (Zie Oef. No. 13).

9. Samengestelde woorden maken van gegeven beteekenis.
(Zie Oef. No. 14).

10. Samengestelde woorden maken, waarvan het laatste lid gegeven is. (Zie Oef. No. 15).

11. Samengestelde woorden maken, waarvan het eerste lid gegeven is. (Zie Oef. No. 16).

§ 10.

1. Herhaling van de oefeningen van § 6—8 met schriftelijke bewerking, voor zoover *g e e n* werkwoorden met persoonsuitgangen voorkomen.

Elke zin moet beginnen met een hoofdletter; achter een bevestigenden of ontkennenden zin wordt een punt geplaatst; achter een vragenden zin een vraagteeken. (Zie Oef. No. 17).

Bepaling van zelfstandige naamwoorden. (Namen van dingen, menschen, dieren, zaken en wat als zoodanig voorgesteld wordt).

Bepaling van bijvoeglijke naamwoorden. (Woorden die een kenmerk van een voorwerp uitdrukken).

Met voorbeelden uit de behandelde oefeningen duidelijk maken.

2. Bij gegeven zelfstandige naamwoorden passende bij-

voeglijke naamwoorden zoeken, en dit in een zin uitdrukken.

(Zie Oef. No. 18).

3. Bij dezelfde zelfstandige naamwoorden bijvoeglijke zoeken, die er niet bij passen, en dit in een zin uitdrukken.

(Zie Oef. No. 19).

4. Bijvoeglijke naamwoorden attributief gebruiken: De boom is hoog; de hoge boom, enz. (Zie Oef. No. 20).

Opmerken, dat in dit geval achter het bijvoeglijk naamwoord een *e* komt, met of zonder verdubbeling of verzachting van den sluitmedeklinker, overeenkomstig de behandelde spelregels.

5. Verdere oefeningen voor het gebruik van bijvoeglijke naamwoorden. (Zie Oef. 21, 22 en 23).

§ 11.

1. Opschrijven: De boom is hoog; de toren is hooger. Het huis is groot; de kerk is grooter, enz.

Verklaring van de woorden: hooger, grooter, enz.

Den vergrootenden trap van gegeven bijvoeglijke naamwoorden maken (steeds in zinnen) met toepassing van de reeds geleerde spelregels. (dik, dikker; braaf, braver).

2. Opschrijven: IJzer is zwaar; lood is zwaarder. Zilver is duur; goud is duurder.

Den vergrootenden trap maken van bijvoeglijke naamwoorden, eindigende op *r*.

3. Het resultaat der vergelijkingen in 1 en 2 kan in

één zin worden uitgedrukt: De toren is hooger dan de boom. Lood is zwaarder dan ijzer.

Zinnen laten maken, waarin het resultaat der vergelijking van twee voorwerpen met betrekking tot één kenmerk wordt uitgedrukt. (Zie Oef. No. 24.)

4. Het paard is grooter dan de hond. De betekenis van dezen zin en van andere, dergelijke, verklaren. Uit bovenstaanden zin volgt: De hond is kleiner dan het paard. (Zie Oef. No. 25.)

5. Hieruit afleiden bijvoeglijke naamwoorden, die het tegengestelde uitdrukken van gegeven bijv. naamw.

Invullen: Het huis is hoog; het huis is laag. (Zie Oef. No. 26.)

Hetzelfde met ontkennende en vragende zinnen.

6. Vergelijken:

Een groot paard; een grooter paard; het grootste paard. Jan is oud; Willem is ouder; Piet is het oudst.

Verklaring der beteekenis.

Verklaring der vorming van den overtreffenden trap.

7. Van gegeven bijvoeglijke naamwoorden den vergrootenden en den overtreffenden trap laten opschrijven in zinnen.

Opmerking omtrent de trappen van vergelijking van goed en den overtreffenden trap van woorden op s.

(Zie Oef. No. 27.)

8. Jan is zoo groot als Piet; Jan is grooter dan Gerrit. Het huis is net zoo hoog als de kerk; het huis is hooger

dan de schuur. Willem is even oud als zijn zuster; Willem is ouder dan zijn neef. Hout is niet zoo zwaar als ijzer; hout is zwaarder dan kurk.

Gebruik der woorden **als** en **dan** in vergelijkingen.

(Zie Oef. No. 28.)

§ 12.

1. De koe is een zoogdier, zegt niet, zooals in de vorige zinnen, hoe de koe is, maar wat de koe is.

Evenzoo: De roos is een bloem.

De hond is een trekdier.

De zomer is een jaargetijde, enz.

Zulke zinnen verklaren en vergelijken met vorige zinnen.

Invullen: De koning is eén...

De spreekw is een...

(Zie Oef. No. 29 en 30).

2. Dergelijke zinnen ontken nend en vragend maken.

Opmerken, dat in dergelijke zinnen de ontkenning wordt uitgedrukt door het woord **geen**, dat de plaats van **een** inneemt.

3. Vereenigen: De koe is een zoogdier; het paard is een zoogdier. De koe en het paard zijn zoogdieren.

Opmerken, dat hierbij het woordje **een** wegvalt.

Gegeven of zelfgemaakte zinnen aldus laten vereenigen.

(Zie Oef. No. 31).

4. De koe is een zoogdier, met meervoudig onder-

werp: De koeien zijn zoogdieren. De roos is een bloem; de rozen zijn bloemen.

Hetzelfde met gegeven zinnen. (Zie Oef. No. 32).

5. Omkeering van deze oefening. Opmerken dat dan het woordje een er weer bijkomt.

§ 13.

1. De hond blaft. Het paard trekt. Het kind slaapt, enz.; blaft, trekt, slaapt zijn werkwoorden.

Bepaling van werkwoorden. (Woorden, die aanwijzen, wat er gedaan wordt).

Het werkwoord laten opzoeken in gegeven eenvoudige zinnen, zoowel bevestigende als ontkennende en vragende.

(Zie Oef. No. 33).

2. Blaft is een vorm van blaffen, trekt van trekken, enz.

Hetzelfde laten opgeven van de werkwoorden, die in de gegeven zinnen voorkomen. De onverbogen vorm heet onbepaalde wijs.

Werkwoorden in de onbepaalde wijs laten opschrijven.

3. De hond blaft; werkwoord blaft, omdat het aanwijst, wat er gedaan wordt; blaft wordt gezegd van de hond. Het paard trekt; werkwoord trekt, omdat enz.; trekt zegt iets van het paard.

Mijn haar wordt geknipt; werkwoord wordt geknipt, omdat enz.; wordt geknipt zegt iets van mijn haar.

Hetzelfde doen met verschillende, ook ontkennende en vragende zinnen.

4. Het woord, waarvan het werkwoord iets zegt, heet het onderwerp. Aldus: het paard trekt; trekt werkwoord, omdat het zegt wat er gedaan wordt; het paard onderwerp van trekt, omdat het werkwoord er iets van zegt.

Eveneens met allerlei zinnen, ook vragende en ontkennende.

5. Werkwoord en onderwerp laten opzoeken uit gegeven zinnen. (Zie Oef. No. 34)

6. Zinnen laten maken (mondeling) met gegeven onderwerp, id. met gegeven werkwoord.

7. Zinnen met enkelvoudig onderwerp overschrijven met het onderwerp in het meervoud. (Zie Oef. No. 35.)

8. Gegeven zinnen met meervoudig onderwerp veranderen (mondeling) met het onderwerp in het enkelvoud.

§ 14.

1. Werkwoorden: *loopen, eten, slapen, schrijven, werken, enz.* Al die werkwoorden eindigen op **en**. Dit **en** heet *uitgang*. Wordt van *loopen* die *uitgang* afgenomen, dan blijft er over: **loop**. Dit overschietende stuk heet *stam*. Stam is dus hetgeen van een werkwoord overblijft, wanneer de *uitgang* er af genomen wordt.

Loopen bestaat uit den *stam*: **loop** en den *uitgang*: **en**.
Drinken » » » » **drink** » » » **en**.

Stam en *uitgang* laten opschrijven van zulke werkwoorden, als: *bijten, gieten, droomen, voelen, hooren, enz.*

2. Dicteeren: zitten, spitten, hakken, tobben, tellen, vullen, enz.

Van zitten is de uitgang **en** en de stam **zit**.

» hakken » » » **en** » » » **hak**.

Stam en uitgang laten opschrijven van zulke werkwoorden, als: likken, brommen, kussen, schudden, rennen, vallen, enz.

3. Dicteeren: praten, spelen, schuren, boren, enz.

Van praten is de uitgang **en**. Wanneer men (mondeling) den uitgang er af laat, spreekt men nog uit **praat**.

Praten bestaat uit den stam: **praat** en den uitgang **en**.

Spelen » » » » **spel** » » » **en**.

Schuren » » » » **schuur** » » **en**.

Boren » » » » **boor** » » **en**.

Stam en uitgang van zoodanige werkw. laten opschrijven.

4. Dicteeren: schrijven, kluiven, verliezen, vriezen, enz.

Wanneer men van deze werkwoorden den uitgang af laat, blijft er over: **schrijv**, **kluiv**, **verliez**, **vriez**, enz.

Met herinnering aan het vroeger geleerde omtrent de **v** en **z** als sluitletter, schrijft men dus van

schrijven: stam **schrijf**, uitgang **en**.

kluiven: » **kluif**, » **en**.

verliezen: » **verlies**, » **en**.

vriezen: » **vries**, » **en**.

Stam en uitgang van zoodanige werkwoorden laten opschrijven.

5. Opmerken dat de verdeeling in stam en uitgang verschilt van die in lettergrepen.

Van allerlei werkwoorden beide verdeelingen laten opschrijven. (Zie Oef. No. 36).

§ 15.

1. Werkwoord *loopen*. Zinnen opgeven, waarin dit werkwoord voorkomt, bijv.: Het paard loopt. Piet loopt. Het meisje loopt, enz. Hierin wordt *loopen* gezegd van het paard, van Piet, van het meisje. Iemand kan het ook willen zeggen van zich zelf: Ik loop. Men kan het ook willen zeggen van den persoon, tot wien men spreekt: *gij* loopt.

Er zijn alzoo drie gevallen mogelijk:

- 1°. het werkw. zegt iets van den persoon, die spreekt = van den spreker.
- 2°. " " " " " " " tot wien men spreekt = van den hoorder.
- 3°. " " " " " " " die geen spreker en geen hoorder is.

Deze drie gevallen worden drie personen genoemd, dus: zegt het werkwoord iets van den spreker, dat heet de vorm van 't werkwoord: 1^e persoon.

Zegt het werkwoord iets van den hoorder, dan heet de vorm van 't werkwoord: 2^e persoon.

Zegt het werkwoord iets van spreker noch hoorder, dan heet de vorm van 't werkwoord: 3^e persoon.

2. In opgegeven zinnen (met enkelvoudig onderwerp) laten opgeven den persoon, waarin het werkwoord voorkomt.

3. Om zich zelf aan te duiden, gebruikt de spreker het woord ik;

om den hoorder aan te duiden, gebruikt hij het woord gij (in gemeenzamen omgang jij, je, deftig u);

om een ander aan te duiden, gebruikt hij den naam er van, of hij, zij, het, iemand, men of een dergelijk woord.

4. Vorm van het werkwoord in de drie personen:

De 1^e persoon (spreker) is gelijk aan den stam.

De 2^e persoon (hoorder) is gelijk aan den stam met den uitgang t.

Ook de 3^e persoon (spreker noch hoorder) is gelijk aan den stam met den uitgang t.

Aldus in loopen. Stam: loop. 1^e persoon: ik loop.

2^e persoon: gij loopt.

3^e persoon: het paard
loopt.

5. De 3 personen laten opgeven en opschrijven van werkwoorden als loopen, slapen, schrijven, hakken, enz.

Hetzelfde van werkwoorden, waarvan de stam eindigt op d, als snijden, branden, rijden, vinden, enz.

Hetzelfde van werkwoorden, welker stam eindigt op t, als: gieten, fluiten, spitten, praten, enz.

De persoonsuitgangen vervallen hierbij.

6. Van allerlei werkwoorden de drie personen laten opschrijven en in zinnen brengen. (Zie Oef. No. 37).

7. Zinnen laten maken (schriftelijk) met gegeven enkelvoudig onderwerp. (Zie Oef. No. 39).

8. Zinnen laten maken met gegeven persoonsvorm van het werkwoord. (Zie Oef. No. 40).

9. Dergelijke zinnen dicteeren, vooral met werkwoordelijke vormen van gelijken klank:

Jan wint twaalf knikkers.

De matroos windt het anker op.

De jager laadt zijn geweer.

De jager laat zijn hond los, enz.

(Zie werkw. uit Oef. No. 36 en Oef. No. 41).

§ 16.

1. Ik loop. Hier bedoelt de spreker zich zelf. 't Kan ook zijn, dat de spreker zich zelf en anderen bedoelt. Hij zal dan zeggen: wij loopen. Evenzoo: wij drinken, wij slapen, wij leven, enz.

Deze vorm wordt eveneens 1^e persoon genoemd, doch 1^e persoon meervoudig. De vorm: ik loop heet in tegenoverstelling: 1^e persoon enkelvoudig.

Gij loopt. Hier bedoelt de spreker den hoorder. 't Kan ook zijn, dat de spreker den hoorder en anderen, of meer hoorders bedoelt. Hij zal dan ook zeggen: gij loopt. Evenzoo: gij drinkt, gij slaapt, gij leeft, enz. Deze vorm heet in dit geval: 2^e persoon

meervoudig; in het andere: 2^e persoon enkelvoudig.

De boer ploegt. Hier bedoelt de spreker een ander persoon (spreker noch hoorder). 't Kan ook zijn, dat hij meer anderen bedoelt. Hij zal dan zeggen: de boeren ploegen. Evenzoo: de paarden draven, de borden hangen, enz. Deze vorm heet: 3^e persoon meervoudig; de andere: 3^e persoon enkelvoudig.

2. In opgegeven zinnen den persoon van het werkwoord laten opgeven.

3. Om den 1^{en} persoon meervoudig aan te duiden, gebruikt de spreker het woord wij (we); voor den 2^{en} persoon meervoudig het woord gij (ge, gemeenzaam jij lui, jullie, deftig u); voor den 3^{en} persoon meervoudig den naam van het onderwerp of het woord zij (ze).

4. Vorm van het werkw. in de drie personen meervoudig: 1^e pers. meerv. is stam met uitgang **en** = het werkwoord zelf.

2^e " " " " " " **t** = 2^e persoon enkelv.

3^e " " " " " " **en** = het werkwoord zelf.

Aldus in loopen. Stam: loop. 1^e pers. enk. ik loop.

2^e " " gij loopt.

3^e " " de koe (zij)

loopt.

1^e " meerv. wij loopen.

2^e " " gij loopt.

3^e " " de honden

(zij) loopen.

5. De uitgang *t* vervalt, wanneer de stam op een *t* eindigt.

Van allerlei werkwoorden de drie personen meervoudig laten opschrijven en in zinnen brengen. (Zie Oef. No. 42).

6. Zinnen uit het enkelvoud in het meervoud laten overbrengen. (Zie Oef. No. 43).

7. Gegeven werkwoorden in verschillende vormen in zinnen laten gebruiken, ook met voorvoegsels, zoo scheidbare als onscheidbare. (Zie Oef. No. 44).

8. Dergelijke zinnen dicteeren. (Zie Oef. No. 45).

§ 17.

1. Ik eet, gij, hij, zij, het eet, wij eten, gij eet, zij eten. De woorden ik, gij, hij, zij, het, wij, gij, zij heeten persoonlijke voornaamwoorden (woorden, die spreker, hoorder of een ander aanduiden, zonder hem te noemen).

2. De jongen slaat mij. Wie is mij? De spreker. (enk.) Ik wandel met u. Wie is u? De hoorder. (enk.) Hoort gij hem? Wie is hem? Spreker noch hoorder. (enk.) Hoort gij haar? Wie is haar? Spreker noch hoorder. (enk.) Hoort gij het? Wie is het? Spreker noch hoorder. (enk.) Dit boek is van ons? Wie zijn ons? De spreker. (meerv.) Jongens, ik verbied het u. Wie zijn u? De hoorder. (meerv.) Wij hooren hen, ze, haar. Wie zijn hen, ze, haar? Spreker noch hoorder. (meerv.) Wij geven hun een belooning? Wie zijn hun? Spreker noch hoorder. (meerv.)

De woorden mij, u, hem, haar, het, ons, u, hen, haar, ze, hun duiden ook spreker, hoorder of derden persoon aan zonder hen te noemen. Het zijn dus eveneens persoonlijke voornaamwoorden.

3. Persoonlijke voornaamwoorden, die dienen om den spreker aan te duiden, heeten persoonlijke voornaamwoorden van den 1ⁿ persoon; om den hoorder aan te duiden, persoonlijke voornaamwoorden van den 2ⁿ persoon; om spreker noch hoorder aan te duiden persoonlijke voornaamwoorden van den 3ⁿ persoon.

4. Uit gedicteerde zinnen de persoonlijke voornaamwoorden opzoeken en naar persoon en getal onderscheiden.

(Zie Oef. No. 46).

§ 18.

1. Door voorbeelden laten zien, dat men voor den 1ⁿ persoon altijd gebruikt de persoonlijke voornaamwoorden: ik, mij, wij, ons; voor den tweeden persoon altijd: gij of u; voor den derden persoon somtijds: hij, hem, zij, hen, hun.

somsomtijds: zij, haar, zij.

somsomtijds: het, zij, hen.

2. Bedoelt men met den 3ⁿ persoon een man, in 't algemeen een mannelijk persoon of dier, dan gebruikt men in 't enkelvoud: hij, hem; in 't meervoud: zij, hen, hun, ze.

Bedoelt men met den 3ⁿ persoon een vrouw, in 't algemeen een vrouwelijk persoon of dier, dan gebruikt

men in 't enkelvoud: zij, haar; in 't meervoud eveneens zij, haar, ze.

Bedoelt men met den 3_n persoon iemand, die zoowel man als vrouw zijn kan, of dieren, waarvan niet bekend is, of het mannetjes of vrouwtjes zijn, dan gebruikt men in het enkelvoud: het, in het meervoud: zij, hen, hun, ze.

Door tal van voorbeelden toelichten.

3. Van vele andere levenlooze voorwerpen spreekt men alsof zij mannelijke personen zijn; van vele andere alsof zij vrouwelijke personen zijn; van nog andere, alsof het niet bekend is, of zij mannelijke of vrouwelijke wezens zijn.

Bijv. van den haard zegt men:

in 't enkelvoud: hij brandt; ik maak hem aan.

in 't meervoud: zij branden; ik maak hen (ze) aan.

Van de tafel zegt men:

in 't enkelvoud: zij staat scheef; de meid wrijft haar.

in 't meervoud: zij staan scheef; de meid wrijft haar (ze).

Van een huis zegt men:

in 't enkelvoud: het valt om; de eigenaar verkoopt het.

in 't meervoud: zij vallen om; de eigenaar verkoopt ze (hen).

Door meer voorbeelden toelichten.

§ 19.

1. Mijn vriend slaapt. Werkwoord slaapt, omdat
onderwerp mijn vriend, omdat

mijn vriend = de vriend van den spreker. (enk.)

Uw (jou) hond blaft. Werkwoord blaft, omdat

onderwerp uw hond, omdat

uw hond = de hond van den hoorder. (enk.)

Zijn of haar paard holt. als boven.

zijn of haar paard = het paard van spreker noch hoorder. (enk).

Onze vink fluit. als boven.

onze vink = de vink van de sprekers. (meerv.)

Uw (jullie) kind huult. als boven.

Uw kind = het kind van de hoorders. (meerv.)

Hun of haar huis brandt. als boven.

hun of haar huis = het huis van sprekers noch hoorders. (meerv.)

2. De woorden mijn, uw, zijn, haar, onze, hun, duiden aan of iets toebehoort aan den spreker, den hoorder of iemand anders, en heeten: bezittelijke voornaamwoorden.

Mijn en onze, die aanduiden dat iets toebehoort aan den spreker, heeten bezittelijke voornaamwoorden van den 1ⁿ persoon;

uw: van den 2ⁿ persoon;

zijn, haar, hun: van den 3ⁿ persoon.

Verdere onderscheiding naar het getal.

3. Mijn vriend slaapt; de uwe waakt. Mijn vriend = de vriend van den spreker. De uwe wil zeggen: de vriend van den hoorder. De uwe

duidt iets aan, zonder het te noemen, maar wijst tevens aan, dat het behoort aan den hoorder.

.. Zijn horloge staat stil; het mijne gaat.
 Zijn horloge = het horloge van spreker noch hoorder. Het mijne wil zeggen: het horloge van den spreker. Het mijne duidt iets aan, zonder het te noemen, maar zegt tevens, dat het behoort aan den spreker. Evenzoo door tal van voorbeelden doen uitkomen de beteekenis van: de zijne, de onze, het hunne, de hare.

Zulke woorden heeten ook bezittelijke voornaamwoorden, omdat zij eveneens aanduiden of het voorwerp, dat zij bedoelen, behoort aan den 1ⁿ persoon, den 2ⁿ persoon of den 3ⁿ persoon.

4. Uit gediceerde zinnen de bezittelijke voornaamwoorden opzoeken en naar persoon en getal onderscheiden.

(Zie Oef. No. 47)

§ 20.

1. Het paard loopt. Werkwoord? Onderwerp: het paard. Jan loopt. Werkwoord? Onderwerp: Jan.

Vergelijking tusschen het paard en Jan.

paard is de naam van alle voorwerpen met dezelfde kenmerken.

Jan is de naam van een enkel voorwerp, niet berustend op eenig kenmerk.

Aan een voorwerp kan men zien, of het paard genoemd kan worden; aan een voorwerp kan men niet zien,

of het den naam Jan heeft. Eveneens met tal van andere voorbeelden duidelijk maken.

Hieruit volgt: paard is een soortnaam; Jan is een eigennaam.

2. Van zelfstandige naamwoorden laten opgeven of het soort- dan wel eigennamen zijn, steeds met duidelijke opgave der redenen.

3. De eigennamen worden met een hoofdbeginletter geschreven.

§ 21.

1. Daar komt de dokter. Werkwoord? Onderwerp: de dokter. Daar komt een dokter. Werkwoord? Onderwerp: een dokter.

Onderscheid tusschen de dokter en een dokter.

De dokter is een bepaalde dokter, bij spreker en hoorder bekend. Een dokter is iemand, onverschillig wie, die de kenmerken (eigenschappen, hoedanigheden, bekwaamheden) van dokter heeft.

Eveneens: daar zit de poes en daar zit een poes. In het eerste geval een bij spreker en hoorder bekende poes; in het tweede een dier, dat de kenmerken van poes heeft. Eveneens: het huis brandt af en er brandt een huis af, enz. door tal van voorbeelden duidelijk laten uitkomen.

2. De woordjes de, het, een, heeten lidwoorden.

De en het dienen om aan te toonen, dat het voorwerp

beken is, dat het een bepaald ding is, en heeten daarom lidwoord van bepaaldheid.

Een dient om aan te duiden, dat een afzonderlijk voorwerp van zekere soort bedoeld wordt, en heet daarom lidwoord van eenheid.

3. Meervoudig maken:

de hond — de honden; een hond — honden.

het paard — de paarden; een paard — paarden.

4. Dicteeren: Het paard trekt. Een hond blaft. De kachel brandt. Een snoek zwemt, enz. Deze zinnen laten overschrijven met meervoudig onderwerp.

5. Dicteeren: Meloenen zijn duur. De koeien geven melk, enz. Deze zinnen laten over schrijven met enkelvoudig onderwerp. (Zie Oef. No. 48).

§ 22.

1. De bank is van hout. De ring is van goud. De pijp is van steen. Op den muur zit kalk. In den bloempot is aarde. Er valt sneeuw. De schilder gebruikt olie. Ik schrijf met inkt. Hout, goud, steen, kalk, aarde, sneeuw, olie inkt, zijn niet namen van afzonderlijke voorwerpen, maar namen van stoffen, en heeten daarom stofnamen.

Meer stofnamen doen opgeven en opschrijven.

2. Stofnamen komen als zoodanig niet met het lidwoord van eenheid en niet in het meervoud voor. Waarom niet?

3. Onderscheid tusschen: daar ligt glas en daar ligt een glas; ik koop blik en ik koop een blik.

Eveneens tusschen steen en een steen; ijzer en een ijzer, enz.

In het tweede geval zijn die woorden weer soortnamen.

(Zie Oef. No. 49).

4. Stofnamen komen in het meervoud voor, ter aanduiding van verschillende soorten dier stof, bijv. wijnen, bieren, vleezen, vetten, enz.

§ 23.

1. Een houten bank is een bank van hout.

Een glazen knikker is een knikker van glas, enz.

Houten, glazen, drukken een kenmerk uit van bank en knikker. Het zijn daarom bijvoeglijke naamwoorden. Het kenmerk bestaat in de aanduiding van de stof, waarvan zij gemaakt zijn. Men noemt die woorden daarom stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden.

2. Stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden eindigen op een paar uitzonderingen na op en.

3. Oefeningen over stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden.

(Zie Oef. No. 50 en 51).

§ 24.

1. Het paard trekt den wagen. Werkwoord trekt, omdat....

Het paard, onderwerp van trekt, omdat....

Wat wordt in dezen zin van het paard gezegd? trekt den wagen. Omdat dit van het paard gezegd wordt, heet het: gezegde.

Evenzoo: Mijn broeder koopt dikwijls mooie boeken. Werkwoord koopt, omdat....

mijn broeder, onderwerp van koopt, omdat.... koopt dikwijls mooie boeken, gezegde van mijn broeder, omdat het uitdrukt, wat van mijn broeder gezegd wordt.

2. Hetzelfde doen met ontkennde en vragende zinnen.

3. Van kleine zinnen, waarin niet anders voorkomen dan lidwoorden, zelfstandige naamwoorden, bijvoeglijke naamwoorden, persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden en werkwoorden (in de behandelde vormen), zins- en woordontleding laten maken.

De zinsontleding bepaalt zich tot de aanwijzing van onderwerp en gezegde. In de woordontleding wordt opgegeven

bij de lidwoorden: van bepaaldheid of van eenheid;

bij de zelfst. naamw.: soort-, eigen- of stofnaam; enkelvoud of meervoud.

bij de bijvoegl. naamw.: zoo het stoffelijke zijn.

bij de voornaamwoorden en werkw.: persoon en getal.

(Zie Oef. No. 52).

§ 25.

1. Dicteeren met bespreking der beteekenis :

afgeleide woorden met achtervoegsels :

op aard: lafaard, dronkaard, enz.

baar: strafbaar, eetbaar, enz.

zaam: leerzaam, spraakzaam, enz.

loos: ouderloos, nutteloos, enz.

ig: nattig, goedig, enz.

achtig: regenachtig, schrikachtig, enz.

ster: naaister, werkster, enz.

2. Woorden met gegeven achtervoegsels opgeven en mondeling in zinnen brengen. (Zie Oef. No. 53).

3. Dicteeren met bespreking der beteekenis :

woorden met voorvoegsels :

met ver: verdrijven, verkleeden, enz.

on: onkruid, onoplettend, enz.

ont: ontplooiën, ontbranden, enz.

be: bewonen, beslaan, enz.

her: herkennen, herzeggen, enz.

4. Woorden met gegeven voorvoegsels opgeven en mondeling in zinnen brengen. (Zie Oef. No. 54).

5. Van gegeven woorden door middel van voorvoegsels andere afleiden, en mondeling zinnen opgeven, waarin het afgeleide woord voorkomt, opdat blijke, of de beteekenis gevoeld wordt. (Zie Oef. No. 55).

(Een wetenschappelijke verklaring van voor- of achter-

voegsel blijve achterwege, zoowel als een algemeene regel uit de concrete gevallen afgeleid).

§ 26.

1. Ontleden: de kachel brandt in de kamer.
Brandt — werkwoord. de kachel — onderwerp van brandt.

brandt in de kamer — gezegde van de kachel.

Dit gezegde bestaat uit meer dan één woord; één van die woorden zou alleen het gezegde kunnen uitmaken, en heet daarom hoofd woord.

brandt hoofd woord van 't gezegde.

Uit dergelijke zinnen het hoofd woord van 't gezegde laten opgeven.

2. In den vorigen zin is het gezegde: brandt in de kamer; daarvan is brandt het hoofd woord, terwijl in de kamer uitdrukt, waar de kachel brandt. Zonder die uitdrukking zouden wij kunnen meenen, dat de kachel brandt in de keuken, in de zaal, in de kerk, in de school, enz. Nu kan men dit niet denken; de uitdrukking: in de kamer dient dus om het aantal plaatsen, die wij ons daarbij kunnen denken, kleiner te maken, te beperken, te bepalen, en heet daarom: bepaling van brandt.

De ontleding wordt nu:

als boven

brandt in de kamer — gezegde van de kachel.

brandt — hoofdwoord van 't gezegde.

in de kamer — bepaling van brandt (waar).

Dergelijke zinnen met plaatsbepaling laten ontleden.

3. De boom bloeit in de lente.

Ontleden als boven.

bloeit — hoofdwoord van 't gezegde.

in de lente — bepaling van bloeit (wanneer).

Zinnen met tijdbepaling laten ontleden, met herhaalde verklaring van het woord bepaling.

4. Piet schrijft langzaam.

Ontleden als boven.

schrijft — hoofdwoord van 't gezegde.

langzaam — bepaling van schrijft (hoe).

5. Zinnen laten opschrijven en ontleden, waarin dergelijke bepalingen (waar, wanneer, hoe) voorkomen.

(Zie Oef. No. 56).

6. Ontleden: De jongen loopt ginder.

De koning komt morgen.

De ezel loopt langzaam.

Indien zulk een bepaling bij het werkwoord (waar, wanneer, hoe, enz.) door één woord wordt uitgedrukt, heet zulk een woord bijwoord.

Geeft het bijwoord antwoord op de vraag: waar? dan heet het bijwoord van plaats.

Op de vraag: wanneer? bijwoord van tijd.

Op de vraag: hoe? bijwoord van hoedanigheid.

7. Ter zins- en woordontleding zinnen opgeven, waarin bijwoorden als bepalingen bij werkwoorden voorkomen.

(Zie Oef. No. 57).

8. Vergelijken: het ei is hard; het water kookt hard. In het eerste voorbeeld drukt hard een kenmerk uit van het ei; in het tweede drukt hard uit, hoe het water kookt.

In het eerste geval is het dus een bijvoeglijk naamwoord, in het tweede een bijwoord van hoedanigheid.

9. Vergelijken: de schilderij is mooi; de schuit zeilt mooi; het kind is vlug; de vogel vliegt vlug en andere dergelijke zinnen.

10. Zinnen laten maken, waarin gegeven woorden beurtelings als bijvoeglijk naamwoord en als bijwoord voorkomen.

(Zie Oef. No. 58).

11. Uit het geleerde volgt, dat een bijwoord dient om een werking nader te bepalen.

§ 27.

1. Ontleden: Het zwaar beschadigde schiplandt in de haven.

Het zwaar beschadigde schip — onderwerp. Het woord beschadigd drukt een kenmerk uit van het schip; het woord zwaar niet; deed het dit, dan zou er staan: het zware . . . schip. Zwaar drukt hier uit, hoe zeer het schip beschadigd is; het geeft dus een be-

paling van een hoedanigheid of kenmerk. Zulk een woord is ook een bijwoord.

2. Ontleden: Dit paard loopt bijzonder langzaam. Langzaam is een bijwoord, als bepaling van de werking loopt. Bijzonder drukt uit, hoe langzaam het loopt; het is dus een bepaling van een bijwoord en daarom zelf ook een bijwoord.

3. Bijwoorden zijn woorden, die als bepaling komen bij werkwoorden, bijvoeglijke naamwoorden en bijwoorden.

4. Zinnen laten maken, waarin gegeven woorden als bijwoorden voorkomen, ter bepaling van wat door bijvoeglijke naamwoorden of bijwoorden is uitgedrukt.

(Zie Oef. No. 59).

§ 28.

1. Ontleden: De boom bloeit in de lente. Als boven. in de lente — bepaling van bloeit (wanneer = bepaling van tijd).

Deze bepaling wordt niet uitgedrukt door een enkel woord, maar door in en een zelfstandig naamwoord (met een lidwoord).

Dit woord in heet voorzetsel.

Eenzoo: De appel hangt aan den boom. (waar = bep. van plaats.) De jongen loopt naar de school. (waarheen = bep. v. richting). De verver verft met een kwast. (waarmee = bep. v. middel). De man

werkt voor zijn brood. (waarvoor = bep. v. doel). Het kind heeft van de kou. (waardoor = bep. v. oorzaak).

2. Vergelijken: De appel hangt aan 'den boom.
 De vogel zit op den boom.
 Het nestje ligt in den boom.
 De stok staat bij den boom.
 De man leunt tegen den boom.
 De appel ligt onder den boom.
 De appel valt van den boom.
 De vogel vliegt over den boom.
 De poes zit naast den boom.
 Het nestje valt uit den boom.
 De jongen gooit door den boom.
 Het kind kijkt naar den boom.
 Het touw zit om den boom, enz.
- Eveneens: Het bord staat op de tafel.
 De stoel staat bij de tafel.
 De stoof staat onder de tafel.
 De lamp hangt boven de tafel.
 Het kleed ligt over de tafel.
 De kinderen zitten om de tafel.
 Het meisje stoot tegen de tafel.
 De knikker rolt van de tafel, enz.

Door dergelijke voorbeelden de beteekenis der voornaamste voorzetsels laten uitkomen.

3. Zinnen laten maken, waarin gegeven voorzetsels voorkomen. (Zie Oef. No. 60).

4. Vergelijken:

De koe loopt buiten, en De stoel staat buiten de deur.
 Het kind slaapt boven, en De lamp hangt boven de tafel.
 enz.

In het eerste geval wordt de bepaling uitgedrukt door het woord buiten, boven, alléén. In die zinnen zijn die woorden dus bijwoorden. In het tweede geval maken zij alleen de bepaling niet uit; er moet nog een zelfstandig naamwoord bijgevoegd worden om de bepaling uit te drukken; 't zijn dus dáár voorzetsels.

5. Gegeven zinnen door bepalingen laten uitbreiden.

(Zie Oef. No. 61).

§ 29.

1. Schrijf de drie personen, enkel- en meervoud, van het werkw. loopen. Ik loop wil zeggen, dat ik de handeling verricht in den tijd, waarop ik spreek; dat de handeling in dien tijd voortduurt. Gij loopt wil zeggen, dat de hoorder de handeling verricht in den tijd, waarop gesproken wordt; dat de handeling in dien tijd voortduurt.

Enz. met alle personen.

2. Als het werkwoord aantoont, dat de handeling voortduurt in den tijd, waarin het gezegd wordt, heet de vorm des werkwoords: eerste tegenwoordige tijd.

3. De leerlingen laten opgeven, hoe men het zal uitdrukken, wanneer men te kennen wil geven, dat de handeling verricht werd, dat de handeling voortduurde in een tijd,

die voorbij is. De vorm van het werkwoord, die dient om dit uit te drukken, heet: eerste verleden tijd.

Door veel voorbeelden de beteekenis van beide tijden laten uitkomen.

4. Vorm van die tijden, met elkander vergeleken:

1^e. p. e. ik loop. — ik liep.

2^e. p. e. gij loopt. — gij liept.

3^e. p. e. hij loopt. — hij liep.

1^e. p. m. wij loopen. — wij liepen.

2^e. p. m. gij loopt. — gij liept.

3^e. p. m. zij loopen. — zij liepen.

De oo van den eersten tegenwoordigen tijd verandert in ie; de 3^e. persoon enkelvoud van den eersten verleden tijd heeft geen uitgang t, zooals die persoon in den eersten tegenwoordigen tijd. Overigens hebben beide tijden dezelfde uitgangen. De 1^e. en 3^e. p. meerv. hebben en; de 2^e. p. enk. en meerv. t.

5. De 2^e. persoon enkelvoud is steeds gelijk aan den 2ⁿ. persoon meervoud. Vroeger gebruikte men voor den 2ⁿ. persoon enkelvoud een anderen vorm, maar langzamerhand is men den 2ⁿ. persoon meervoud gaan gebruiken, al bedoelde men den 2ⁿ. persoon enkelvoud. Daardoor is de oude vorm voor den 2ⁿ. p. enk. geheel in onbruik geraakt.

6. De twee behandelde tijden laten opschrijven van de (sterke) werkwoorden: loopen, slapen, roepen, drinken, klimmen, zwemmen, gieten, fluiten, schrijven, bijten, enz.

Eerste tegenw. tijd.

Eerste verleden tijd.

1^e p. enk. ik loop.

ik liep.

2^e p. enk. ———

—————

3^e p. enk. hij loopt.

hij liep.

1^e p. meerv. wij loopen.

wij liepen.

2^e p. meerv. gij loopt.

gij liept.

3^e p. meerv. zij loopen.

zij liepen.

Opmerking omtrent de werkwoorden breken, nemen, lezen, enz., waar de 2^e. persoon in den eersten verleden tijd den klinker van het meervoud heeft.

7. Zinnen laten maken met gegeven werkwoord in den eersten verleden tijd. (Zie Oef. No. 62).

8 In gegeven zinnen den vorm des werkwoords invullen. (Zie Oef. N. 63).

9. Gegeven zinnen met het werkwoord in den 1st tegenwoordigen tijd laten overschrijven met het werkwoord in den eersten verleden tijd en omgekeerd, en die zinnen zoo mogelijk ontleden. (Zie Oef. No. 64 en 65).

§ 30.

1. Opgeven den eersten tegenwoordigen tijd van ploegen. Beteekenis van den 1st verleden tijd. Vorming van dezen.

Eerste tegenw. tijd.

Eerste verleden tijd.

1^e p. enk. ik ploeg.

ik ploegde.

2^e p. enk. ———

—————

3^e p. enk. hij ploegt.

hij ploegde.

1 ^e p. meerv.	wij ploegen.	wij ploegden.
2 ^e p. meerv.	gij ploegt.	gij ploegdet.
3 ^e p. meerv.	zij ploegen.	zij ploegden.

De eerste verleden tijd van dit werkwoord wordt gevormd door achter den stam te voegen den uitgang **de**, en verder dezelfde persoonsuitgangen als bij de werkwoorden der vorige §. **de** heet hier tijdsuitgang. Als de tijdsuitgang gevolgd wordt door den persoonsuitgang **en**, valt een **e** weg.

2. De twee behandelde tijden laten opschrijven van de (zwakke) werkwoorden: droomen, weenen, sparen, huilen, plagen, enz. (waarbij de tijdsuitgang **de** gebruikt wordt).

3. De twee behandelde tijden opschrijven van branden. Opmerkzaam maken op de dubbele **d**. Zoo ook van antwoorden, melden, hoeden, laden, leiden, weiden, enz.

Eveneens van wennen en wenden; spellen en spelden; kruien en kruiden; hooren en vermoorden, enz. en die werkwoorden in zinnen brengen.

(Zie Oef. No. 66).

4. Zinnen dicteeren, waarin dergelijke werkwoorden voorkomen.

(Zie Oef. No. 67).

5. Opgeven den 1ⁿ tegenwoordigen tijd van werken. Vorming van den eersten verleden tijd door achtervoeging van **te**. Hetzelfde van: snoepen, straffen, lachen, haken, enz.

Hetzelfde van: wachten, praten, enz. Opmerkzaam maken op de dubbele **t**.

6. Bij eenige werkwoorden wordt de 1^e verleden tijd gevormd door den tijdsuitgang **de**; bij andere door den tijdsuitgang **te**.

Opmerken, dat in het laatste geval de stam altijd eindigt op **t** (wachten), **k** (werken), **f** (straffen), **s** (gissen), **ch** (lachen), **p** (snoepen).

Deze medeklinkers heeten scherpe medeklinkers en komen voor in **'tkofschip**.

Schijnbare uitzondering bij **leven**, **beven**, **reizen**, **razen**, enz. waar de scherpe eindmedeklinker van den stam den verwanten zachten vertegenwoordigt. (Onechte sluitmedeklinker)

7. Zinnen laten maken met gegeven werkwoord in den eersten verleden tijd. (Zie Oef. No. 68).

8. In gegeven zinnen den vorm des werkwoords invullen. (Zie Oef. No. 69).

9. Gegeven zinnen in een anderen tijd overschrijven en zoo mogelijk ontleden. (Zie Oef. No. 70 en 71).

10. Werkwoorden, waarvan de 1^e verleden tijd gevormd wordt door verandering van klank, heeten sterke werkwoorden.

Werkwoorden, waarvan de 1^e verleden tijd gevormd wordt door den tijdsuitgang **de** of **te**, heeten zwakke werkwoorden.

11. Oefeningen met allerlei sterke en zwakke werkwoorden, steeds met bespreking van vorm en beteekenis. (Zie Oef. No. 72.)

§ 31.

1. Ontleden: Het wilde paard draaft.
 draaft — werkwoord, omdat
 het wilde paard — onderwerp van draaft, omdat
 paard — hoofdwoord van 't onderwerp.
 wilde — bepaling van paard (kenmerk). (Vernieuwde bespreking van den term bepaling).
 wilde is dus een bijvoeglijk naamwoord.

2. Ontleden: Drie jongens vochten. Als boven.
 drie jongens — onderwerp van vochten.
 jongens — hoofdwoord van 't onderwerp.
 drie — bepaling van jongens (hoeveel).
 Dit woord drie, dat uitdrukt, hoeveel jongens er zijn, heet een telwoord.

Twee, drie, honderd, duizend, enz. zijn bepaalde telwoorden, tegenover veel, enkele, sommige, eenige enz. die onbepaalde telwoorden genoemd worden.

Ontleden: De eerste leeuwrik vliegt. Als boven.
 de eerste leeuwrik — onderwerp.
 leeuwrik — hoofdwoord van 't onderwerp.
 eerste — bepaling van leeuwrik (de hoeveelste).
 Dit woord eerste, dat uitdrukt, niet hoeveel er zijn, maar de hoeveelste bedoeld wordt, heet ook telwoord.

Ter onderscheiding noemt men de woorden, die aanduiden, hoeveel er zijn, zooals twee, tien, enz. hoofdtelwoorden; de woorden, die zeggen, de hoeveelste bedoeld

wordt, zooals: tweede, tiende, enz. rangtelwoorden.

4. Ook de rangtelwoorden kunnen bepaalde of onbepaalde zijn, b.v. eerste, vijfde, elfde, twintigste, enz. hoeveelste, zooveelste, middelste, laatste.

5. De rangtelwoorden worden van de hoofdtelwoorden gevormd door achtervoeging van **de** of **ste** (behoudens enkele uitzonderingen).

HERHALING.

Ter zins- en woordontleding zinnen opgeven, waarin voorkomen: lidwoorden, zelfstandige naamwoorden, bijvoeglijke naamwoorden, persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden, telwoorden, bijwoorden, voorzetsels en werkwoorden (alleen in de reeds behandelde vormen). (Zie Oef. No. 73).

§ 32.

1. Ontleden: De boer ploegt. Beteekenis: het ploegen duurt voort in den tijd, waarin men spreekt. = eerste tegenwoordige tijd.

De leerlingen laten vinden, hoe men het zal uitdrukken, om aan te toonen, dat de handeling in den tegenwoordigen tijd voltooid is, dat het ploegen nu afgelopen is. De boer heeft geploegd.

Eveneens: Het schip strandt, voortdurend in den tijd, waarin men spreekt. Is de handeling in den tegenwoordigen tijd voltooid, is het stranden thans afgelopen, dan zegt men: Het schip is gestrand.

Hetzelfde in andere zinnen aantoonen (met zwakke werkwoorden).

2. Deze vorm heet tweede tegenwoordige tijd.

Opgeven 1ⁿ. en 2ⁿ. tegenwoordigen tijd van ploegen, droomen, zagen, enz.

3. Bestanddeelen van den tweeden tegenwoordigen tijd:

a. de 1e. tegenwoordige tijd van het werkwoord hebben of zijn.

Deze vormen dienen om met een vorm van het werkwoord ploegen, stranden, enz. een bijzonderen tijd uit te drukken, dat door de werkwoorden ploegen, stranden, enz. alléén niet gedaan kan worden. De werkwoorden hebben en zijn, aldus gebruikt, heeten hulpwerkwoorden (van tijd).

b. een vorm van het werkwoord ploegen, stranden, droomen, enz. Ik heb geploegd, het schip is gestrand, gij hebt gedroomd, enz. Geploegd, gestrand, gedroomd heeten verleden deelwoord.

4. Vorming van het verleden deelwoord: ge-ploeg-d-ge-droom-d.

Stam van het werkwoord met voorvoeging van ge en achtervoeging van d. Evenzoo: geleefd, gevraagd, geboend, gevreesd, enz. Wanneer de stam reeds op d eindigt, is een tweede d niet noodig, b.v.: antwoorden, branden, stranden, enz.

5. Zinnen laten maken, waarin de tweede tegenwoordige tijd vangegeven zwakke werkwoorden voorkomt. (Zie Oef. No. 74)

6. Opschrijven: den 1ⁿ. en 2ⁿ. tegenwoordigen tijd van de werkwoorden: snoepen, werken, straffen, enz. ge-snoep-t, ge-werk-t, ge-straf-t, enz. Het verleden deelwoord heeft hier den uitgang t. Uit vergelijking met den tijdsuitgang **de** en **te** in den 1ⁿ. verleden tijd wordt duidelijk gemaakt, dat ook voor de verscherping van **d** tot **t** de oorzaak te vinden is in den sluitmedeklinker van den stam.

Opmerking: Op het overeenkomstig verschijnsel in den 1ⁿ. verleden tijd mag wel gewezen worden, maar het mag niet dienen ter verklaring van de vorming van het verleden deelwoord.

7. Zinnen laten maken, waarin de tweede tegenwoordige tijd van dergelijke werkwoorden voorkomt.

8. Met allerlei zwakke werkwoorden zonder voorvoegsels.
(Zie Oef. No. 75).

9. Werkwoord **loopen**. 1^e. tegenw. tijd: ik loop. 2^e. tegenw. tijd: ik heb geloopen. Vorming van **ge-loop-en**. Stam met voorvoeging van **ge** en achtervoeging van **en**. Eveneens van **slapen**, **roepen**, **vallen**, **hangen**, **lezen**, enz.

Werkwoord **vinden**. 1^e. teg. tijd: ik vind; 2^e. teg. tijd: ik heb gevonden. Vorming van **ge-vond-en**. Stam (van den verleden tijd) met **ge** en **en**. Eveneens van **drinken**, **zwemmen**, **rijden**, enz.

Werkwoord **nemen**. 1^e. teg. tijd: ik neem; 2^e. teg. tijd: ik heb genomen. Vorming van **ge-noom-en**. Stam (met nog een anderen klinker) met **ge** en **en**. Eveneens van **breken**, **steken**, enz.

10. Laten opmerken, dat werkwoorden, die den 1^a. verleden tijd vormen door klankverschil, hun verleden deelwoord maken met den uitgang **en**; die den 1^a. verleden tijd met den tijdsuitgang **de** (**te**) vormen, het verleden deelwoorden maken met **d** (**t**).

Deze overeenkomst wordt tegenwoordig niet meer gevonden bij de werkwoorden: bakken, braden, laden, malen, lachen, bannen, spannen, brouwen, vouwen, spouwen, zouten, heeten, scheiden, weven, barsten, wreken.

(Opmerking omtrent malen en brouwen, die in een andere beteekenis zwak zijn, en barsten dat geheel sterk gebruikt wordt).

Van jagen en vragen wordt ook een sterke 1^e. verleden tijd gebruikt.

11. Hieruit een nieuwe bepaling van sterke en zwakke werkwoorden afleiden.

12. Zinnen laten maken, waarin de tweede tegenwoordige tijd van gegeven sterke werkwoorden (zonder voorvoegsels) voorkomt. (Zie Oef. No. 76).

13. Den 1^a. en 2^a. tegenwoordigen tijd laten opgeven van branden, verbranden, uitbranden; springen, verspringen, overspringen; spellen, vóórspellen, voorspéllen; lezen, herlezen, na-lezen, enz. Bij onscheidbare voorvoegsels vervalt het voorvoegsel **ge** van het verleden deelwoord.

14 In sterke werkwoorden wordt nooit **ee**, **oo** of **ei**, altijd

e, o of ij geschreven, behalve in heeten, loopen, stooten, scheiden.

15. Zinnen laten maken, waarin de tweede tegenwoordige tijd voorkomt van allerlei zwakke en sterke werkwoorden, met of zonder scheidbare of onscheidbare voorvoegsels, al dan niet in verband met § 25, 5. (Zie Oef. No. 77).

§ 33.

1. Ik loop, val wil zeggen: ik ben nu bezig met loopen, vallen, = 1^e. teg. tijd. Ik liep, viel wil zeggen: ik was bezig in een tijd, die voorbij is, = 1^e. verl. tijd. Ik heb geloopt, ben gevallen wil zeggen: ik ben nu klaar met loopen, vallen, = tweede tegenwoordige tijd.

Den vorm laten zoeken om aan te duiden, dat de handeling al afgelopen was in een tijd, die nu voorbij is:

Ik had geloopt, was gevallen (toen hij bij mij kwam). Deze vorm heet tweede verleden tijd.

2. De verschillende personen, enkel- en meervoudig, van dezen tijd laten opgeven en opschrijven.

Deze tijd bestaat uit den 1ⁿ. verleden tijd van het hulpwerkwoord (van tijd) hebben of zijn en het verleden deelwoord.

3. Van verschillende werkwoorden de vier behandelde tijden laten opschrijven, zoowel van werkwoorden, die met hebben als van werkwoorden, die met zijn vervoegd wor-

den. (Deze niet te verwarren met den lijdenden vorm van overgankelijke werkwoorden).

4. Zinnen laten maken, waarin gegeven werkwoorden in den 2ⁿ. verleden tijd voorkomen. (Zie Oef. No. 78).

5. Een gevallen appel is een appel, die gevallen is; het vallen is dan reeds afgelopen; het heeft vroeger plaats gehad.

Een vallende appel is een appel, die bezig is met vallen; het vallen duurt nog voort.

Het woord gevallen heet verleden deelwoord; daartegenover wordt het woord vallend(e) tegenwoordig deelwoord genoemd.

6. Door vele andere voorbeelden het onderscheid doen uitkomen en den regel voor de vorming van het tegenwoordig deelwoord vinden: onbepaalde wijs des werkwoords gevolgd door **d** of **de**.

7. Deelwoorden, ofschoon van werkwoorden gevormd, doen dikwijls den dienst van bijvoeglijke naamwoorden: bv.

Ik lust liever gebakken visch dan gekookte.

Onze vischvrouw brengt ons altijd levende visch.

8. Van verschillende werkwoorden de deelwoorden laten opschrijven. (Zie Oef. No. 79).

§ 34.

1. Ontleden: Deze jongen leest zijn les. Als boven. deze jongen — onderwerp van leest. jongen — hoofdwoord van 't onderwerp.

deze — bepaling van jongen (welke jongen? die dicht bij den spreker is).

Ontleden: Die jongen leest zijn les. Als boven. die — bepaling van jongen (welke jongen? die verder van den spreker verwijderd is).

Hetzelfde laten uitkomen in meer zinnen, als: Dit huis is nieuw, dat huis is oud. Deze school is vol, die school is ledig, enz.

2. De woorden deze, die, dit en dat heeten aanwijzende voornaamwoorden, woorden die aanduiden of het voorwerp, waarbij zij genoemd worden, zich al of niet in de nabijheid van den spreker bevindt. Deze en dit dichter bij dan die en dat.

3. Dit paard kost honderd gulden en dat kost tweehonderd; dat wil zeggen: dat paard. Het woord dat wijst dus een voorwerp aan, zonder het te noemen en zegt tevens of het al dan niet in de nabijheid van den spreker is.

Eveneens deze in: Die boom is dood, maar deze leeft nog.

die in: Ga niet door deze deur, maar door die.

dit in: Ik woon liever in dat huis, dan in dit.

dit en dat in: Dit is mooi geschreven, maar dat niet.

4. De woorden deze, die, dit, dat, gebruikt zonder

dat het voorwerp er bij genoemd wordt, heeten ook aanwijzende voornaamwoorden.

5. Bij die woorden, waarbij het lidwoord het gebruikt wordt, gebruikt men de aanwijzende voornaamwoorden dit en dat; bij de andere: deze en die.

6. In gegeven zinnen de aanwijzende voornaamwoorden laten invullen (zonder de verbogen vormen).

(Zie Oef. No. 80).

§ 35.

1. Ontleden: Het paard trekt den wagen. Als boven. trekt den wagen — gezegde van het paard.

trekt — hoofdwoord van 't gezegde.

den wagen — bepaling van trekt (wat het paard trekt).

De boer bebouwt den akker. Ontleden als boven.

bebouwt — hoofdwoord van 't gezegde.

den akker — bepaling van bebouwt (wat de boer bebouwt).

Hetzelfde met veel andere zinnen.

2. Die bepalingen, welke aanduiden, wat er getrokken, bebouwd, gegeten, gebakken, geschreven, enz. wordt, heeten lijdend voorwerp.

3. Zinnen laten opgeven en opschrijven, waarin een gegeven lijdend voorwerp voorkomt.

(Zie Oef. No. 81).

4. Vergelijken: Jan eet en Jan slaapt.

In den 1^{en}. zin kan bijgevoegd worden wat Jan eet (soep,

brood); in den 2ⁿ. zin kan niet bijgevoegd worden wat Jan slaapt.

Bij het werkwoord slapen kan dus geen lijdend voorwerp komen.

Hetzelfde laten zien bij veel andere werkwoorden; bv.:

Het paard trekt, het paard valt. Ik schrijf, ik luister, enz.

5. Werkwoorden, waarbij een lijdend voorwerp komen kan, heeten overgankelijke werkwoorden; zulke, waarbij geen lijdend voorwerp komen kan, heeten onovergankelijke werkwoorden.

6. Overgankelijke en onovergankelijke werkwoorden opschrijven en bij woord-ontleding de onderscheiding opgeven.

7. Sommige werkwoorden kunnen overgankelijk en onovergankelijk zijn en hebben daarnaar verschillende beteekenis.

Schilderen. Mijn neef schildert een landschap.

De soldaat schildert voor het paleis.

Koken. De meid kookt soep.

De soept kookt hard.

Stoven, braden, bakken, rooken, enz.

Buigen. De tuinman buigt den stok.

De hooge boom buigt voor den wind.

Rekken, breken, krimpen, draaien, enz.

8. In de overgankelijke beteekenis wil het werkwoord eigenlijk zeggen: doen buigen, doen breken, doen koken, enz.

' Bij andere werkwoorden bestaan voor die verschillende beteekenissen verschillende vormen, bv.:

De boer drenkt het kalf (drenkt wil zeggen: doet drinken) en het kalf drinkt.

De moeder zoogt het kind (zoogt wil zeggen: doet zuigen) en het kind zuigt.

Eveneens: vellen en vallen; zetten en zitten; leggen en liggen, enz. Steeds het verschil in zinnen doen uitkomen.

9. Er zijn werkwoorden, die van bijvoeglijke naamwoorden gemaakt zijn met achtervoeging van den uitgang en. Zoo komt witten van wit en beteekent wit maken; rijpen van rijp en beteekent rijp worden.

Volgt uit de beteekenis dezer werkwoorden ook, of zij overgankelijk of onovergankelijk zijn?

10. Zinnen laten maken, waarin gegeven overgankelijke en onovergankelijke werkwoorden voorkomen.

(Zie Oef. No. 82).

§ 36.

1. Het paard trekt den wagen.
het paard — onderwerp van trekt.
trekt den wagen — gezegde van het paard.
trekt — hoofdwoord van 't gezegde.
den wagen — bepaling van trekt, lijdend voorwerp.
2. De handeling trekt wordt verricht door het paard;

het onderwerp wordt hier voorgesteld zóó, dat het de werking doet. Hetzelfde laten zien in andere zinnen.

3. De wagen wordt getrokken door het paard. Ontleden als boven.

Het onderwerp wordt hier niet voorgesteld zóó, dat het de werking doet, maar zóó, dat het de werking ondergaat. Hetzelfde laten zien in andere zinnen.

4. Wanneer het onderwerp wordt voorgesteld zóó, dat het de werking doet, heet de zin bedrijvende zin.

Wanneer het onderwerp wordt voorgesteld zóó, dat het de werking ondergaat, heet de zin lijdende zin.

Aldus: Jan eet aardappelen — bedrijvende zin, omdat.... De aardappelen worden gegeten door Jan — lijdende zin, omdat....

5. Gegeven bedrijvende zinnen lijdend laten maken, bijv.: Willem slaat Jan. 1^e tegenw. t. Jan wordt geslagen door Willem. Willem sloeg Jan. 1^e verl. t. Jan werd geslagen door Willem. Willem heeft Jan geslagen. 2^e tegenw. t. Jan is geslagen geworden door Willem. Willem had Jan geslagen. 2^e verl. t. Jan was geslagen geworden door Willem. (Zie Oef. No. 83).

6. Gegeven lijdende zinnen bedrijvend laten maken.

(Zie Oef. No. 84).

7. In lijdende zinnen wordt het gezegde altijd uitgedrukt met behulp van een der vormen van het werkwoord worden; dit heet daarom ook hulpwerkwoord (van den lijdenden vorm).

8. Van overgankelijke werkwoorden in den bedrijvenden en lijdenden vorm de vier behandelde tijden laten opschrijven.

§ 37.

1. Willem slaat Jan. De appel valt. — Eerste tegenw. tijd. Beteekenis. Willem sloeg Jan. De appel viel. — Eerste verleden tijd. Beteekenis. Willem heeft Jan geslagen. De appel is gevallen. — Tweede tegenw. tijd. Beteekenis. Willem had Jan geslagen. De appel was gevallen. — Tweede verleden tijd. Beteekenis.

Nu wil men uitdrukken, dat het slaan plaats heeft niet in een tijd, die reeds voorbij is, ook niet in den tegenwoordigen tijd, maar in een tijd, die nu nog komen moet, dus: Willem zal Jan slaan. De appel zal vallen. Deze vorm heet: derde tegenwoordige tijd en beteekent dus: de handeling duurt voort in een tijd, die thans nog komen moet.

2. De vorm voor dezen tijd is:

1^e p. e. ik zal slaan.

ik zal vallen.

2^e p. e. —————

—————

3^e p. e. hij zal slaan.

hij zal vallen.

1^e p. m. wij zullen slaan.

wij zullen vallen.

2^e p. m. gij zult slaan.

gij zult vallen.

3^e p. m. zij zullen slaan.

zij zullen vallen.

Deze tijd bestaat uit den eersten tegenwoordigen tijd van het werkwoord zullen, dat hier weer hulpwerk-

woord (van tijd) is, en de onbepaalde wijs van het werkwoord zelf.

(De vormen van zullen later bij de onregelmatige werkw.)

3. Men kan ook uitdrukken, dat de handeling voltooid is in een tijd, die nog komen moet:

Willem zal Jan geslagen hebben.

De appel zal gevallen zijn.

Ook met andere zinnen de beteekenis van dezen tijd nader verklaren.

Deze vorm heet 4^e tegenwoordige tijd en bestaat uit den 3de tegenwoordigen tijd van hebben of zijn (hulpwerkwoord) en het verleden deelwoord.

4. Van gegeven werkwoorden den 1de, 2de, 3de en 4de tegenwoordigen tijd laten opschrijven en in bedrijvende zinnen brengen. (Zie Oef. No. 85).

5. Deze bedrijvende zinnen lijdend maken.

(Zie Oef. No. 86).

§ 38.

1. Werkwoord loopen. Hiervan opschrijven de 6 behandelde tijden in den bedrijvenden vorm met verklaring der beteekenis.

Nu den vorm laten vinden om aan te duiden, dat de handeling plaats vindt, voortduurt in een tijd, die op een vroeger tijdstip, het oogenblik waarvan men spreekt, nog komen moest:

Ik zou(de) loopen (toen hij mij uitnoodigde mee te rijden).

Door tal van voorbeelden nader ophelderen.

2. De vijf vormen van dezen tijd opschrijven. Hij bestaat uit den 1^a verleden tijd van zullen en de onbepaalde wijs van het werkwoord zelf.

Deze tijd heet 3^e verleden tijd.

3. Vierde verleden tijd heet de vorm, dien men gebruikt, om aan te duiden, dat de handeling voltooid, afgelopen was in een tijd, die op een vroeger tijdstip, het oogenblik waarvan men spreekt, nog komen moest:

Ik zou geloopt hebben (toen hij bij mij kwam).

Deze tijd bestaat uit den 3^a verleden tijd van hebben of zijn (hulpwerkwoord) en het verleden deelwoord.

Door veel voorbeelden nader ophelderen.

4. Van gegeven werkwoorden de 8 behandelde tijden opschrijven, zoowel in bedrijvenden als lijdenden vorm.

(Zie Oef. No. 87).

(De vormen met zoude niet verwarren met de voorwaardelijke wijs).

§ 39.

1. Er zijn nog werkwoorden, die zich in de vervoeging niet schikken naar de regels, totnogtoe bij de werkwoorden ontdekt. Zij worden daarom onregelmatige werkwoorden genoemd.

2. Zij kunnen in eenige groepen verdeeld worden, bv.:

a. zoeken 1^e verl. tijd ik zocht verl. deelw. gezocht.

b. brengen " " ik bracht " " gebracht.

denken 1^e verl. tijd ik dacht verl. deelw. gedacht.
 werken " " ik wrocht " " gewrocht.
 koopen " " ik kocht " " gekocht.

In den 1^a verl. tijd en het verleden deelwoord komt **ch**.
 Laten bepalen of deze werkwoorden sterk of zwak zijn.

b. gaan (gangen) " ik ging " gegaan.
 staan (standen) " ik stond " gestaan.
 slaan (slagen) " ik sloeg " geslagen.
 doen (da(d)en) " ik deed " gedaan.
 zien (zegen) " ik zag " gezien.

Uit de tusschen haakjes geschreven vormen is de 1^e verleden tijd regelmatig afgeleid, en het verleden deelwoord is (behalve van slaan) eveneens ingekort als de onbepaalde wijs. De vervoeging is dus niet onregelmatig, zoodat de vijf bovenstaande werkwoorden tot de regelmatige gerekend kunnen worden.

c. zullen 1^e verl. tijd ik zou (de); zonder verl. deelw.
 mogen 1^e verl. tijd ik mocht; verl. deelw. gemoogd.
 kunnen 1^e verl. tijd ik kon (de); verl. deelw. gekund.

In het enkelvoud van den 1^a tegenwoordigen tijd hebben deze werkwoorden een a, terwijl de 3^e persoon geen uitgang t heeft.

d. willen heeft alleen deze laatste onregelmatigheid en behalve den regelmatigen vorm ook ik wou voor den 1^a verl. tijd.

e. weten 1^e verl. tijd ik wist verl. deelw. geweten.
 moeten " " ik moest " " gemoeten.

f. hebben 1^e teg. t. 3^e p. e. hij heeft; 1^e verl. tijd ik had; verl. deelw. gehad.

zijn 1^e teg. t. 1^e p. e. ik ben, 3^e p. e. hij is; 1^e verl. tijd ik was, meerv. waar-en; verl. deelw. geweest (gewezen).

HERHALING.

Ter zins- en woordontleding zinnen opgeven, waarin behalve de op pag. 47 genoemde woordsoorten voorkomen: deelwoorden, aanwijzende voornaamwoorden en de verder behandelde vormen van het werkwoord.

Er wordt dan opgegeven van het	
zelfstandig naamwoord	— soort-, eigen- of stofnaam; getal.
bijvoeglijk naamwoord	— zoo het stoffelijke zijn.
lidwoord	— van bepaaldheid of van eenheid.
voornaamwoord	— { persoonlijk. } persoon, getal.
	{ bezittelijk. }
	aanwijzend.
telwoord	— bepaald of onbepaald; hoofd- of rangtelwoord.
werkwoord	— bedrijvende of lijdende vorm; regelmatig of onregelmatig; sterk of zwak; overgankelijk of onovergankelijk; tijd, persoon, getal.

(Zie Oef. No. 88).

te hard zingen enz. enz.). Misschien heeft men dit achterwege gelaten om het boek niet te kostbaar te maken. De prijs f 2.25, is volstrekt niet duur, als men in aanmerking neemt, wat daarvoor wordt gegeven. De uitgeverfirma J. MUUSSES & Co. te Parmerende heeft eer van haar werk — het boek ziet er keurig netjes en smaaklijk uit.

W. F. G. NICOLAÏ.

(*Caecilia*, 1 April 1881).

De heer V. d. H. te V. bovenstaand werkje besprekende in *De Wekker* van 27 October 1880, zegt na enkele op- en aanmerkingen, het volgende:

„Na deze op- en aanmerkingen aarzel ik niet het werk van den heer G. met nadruk aan te bevelen. Mij is op 't oogenblik geen werk bekend, waarin de theorie der muziek zóó eenvoudigs, zóó geleidelijk en zóó duidelijk wordt meegedeeld.

Voor al kweekelingen en hulponderwijzers zullen met dit werk gebaat zijn, heel wat meer dan met het alom bekende vragenboek van Lobe, dat nog zeer veel gebruikt wordt.

Want ik wil de verdiensten van „Schoolgezang” op dit terrein vrij wat hooger aanslaan, dan op dat van schoolonderwijs. Zeker, die de methode van den heer G. in de eerste twaalf hoofdstukken uitsluitend gevolgd, invoert, zoo hem de vingerwijzingen aanstaan, zal daarmee degelijk onderwijs kunnen geven; ook hij, die liever een notenbalk op bord heeft, zal met den gang in die lessen aangegeven, zijn voordeel doen. Ook kunnen de oefeningen in de volgende 44 hoofdstukken uitmuntende diensten aan 't zangonderwijs bewijzen; de schrijver heeft zelfs vele liederen en daaronder enkele lieve canons (No. 45, 47, 56, 67) als oefeningen in 't treffen van tertsen, kwarten, kwinten enz. — de schrijver speelt nog kwarten, quinten — tusschen den tekst geplaatst... doch die tekst zelf op de lagere school te brengen, dat zal wel 't ideaal van het onderwijs in den zang op de lagere school zijn. En daarom beveel ik dien in de eerste plaats ter bestudeering aan bij jeugdige onderwijzers. Ze vinden hier alles wat ze noodig hebben te weten zoo aanschouwelijk voorgesteld, dat ze, met goeden wil, het werk zonder andere leiding, kunnen aanvatten. Ik zou durven beweren, indien iemand met Gedikings Schoolgezang niet een helder inzicht in de beginselen der muziekleer opdoet, hij zal het dan nergens elders vinden.

Ten slotte zij den uitgever hulde gebracht voor 't nette uiterlijk waarin hij 't werk aflevert. Ik heb wel eens gehoord dat de schoonheid van een boek het gebruik in den weg staat. Voor „Schoolzang” hoop ik het tegenovergestelde. Het goede papier, de keurige druk en de linnen band met vergulden rugtitel mogen zoovele aanbevelingen zijn tot een ruime verspreiding van dit inderdaad degelijke boek.”

Bij de Uitgevers dezes zijn mede verschenen:
LEESBOEKEN VOOR DE LAGERE SCHOOL.

Eerste Serie.

- W. F. OOSTVEEN, **Ons eerste boek.** 3^e dr. Met plaatjes f 0.30
- W. F. OOSTVEEN, **Een trapje hooger.** 3^e dr Met pl. f 0.30
- W. F. OOSTVEEN, **Hoe bevalt u dit?** 3^e dr Met pl. f 0.30
- W. F. OOSTVEEN, **Weer wat nieuws!** 3^e druk. . . f 0.25
- W. F. OOSTVEEN, **Wie leest er mee?** 4^e druk. . . f 0.25
- W. F. OOSTVEEN, **Leest prettig!** 4^e druk. . . f 0.25
- W. F. OOSTVEEN, **Veel genoeg!** 5^e druk. . . f 0.30
- W. F. OOSTVEEN, **In 't hoekje v. d. haard.** 4^e dr f 0.30
- W. F. OOSTVEEN, **Uit de Portefeuille.** 2^e druk. f 0.30
- W. F. OOSTVEEN, **Eind goed, al goed.** 2^e druk. f 0.30

Nieuwe Serie.

- W. F. OOSTVEEN, **Ons eerste boek.** Met pl. 2^e dr. f 0.30
- W. F. OOSTVEEN, **Een trapje hooger.** Met pl. 2^e dr. f 0.30
- W. F. OOSTVEEN, **Hoe bevalt u dit?** Met pl. 2^e dr. f 0.30
- W. F. OOSTVEEN, **Weer wat nieuws!** Met plaatjes. f 0.30
- W. F. OOSTVEEN, **Wie leest er mee?** f 0.30
- W. F. OOSTVEEN, **Leest Prettig!** f 0.30
- W. F. OOSTVEEN **Veel Genoegen!** f 0.30

